

DELOVANJE JUGOSLOVANSKIH SEKCIJ AMERIŠKE OBVEŠČEVALNE
SLUŽBE OSS V SEVERNI AFRIKI IN JUŽNI ITALIJI*Blaž TORKAR*Vojaški muzej Slovenske vojske,
Engelsova 15, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: Blaz.Torkar@mors.si*IZVLEČEK*

Avtor obravnava težnje ameriške obveščevalne službe OSS med drugo svetovno vojno po vzpostavitvi svojih obveščevalnih baz v severni Afriki in Sredozemlju. Preko slednjih so ZDA pridobile obveščevalne podatke iz zasedenih držav, med katere je sodila tudi Jugoslavija. Vzpostavitev baz je terjala veliko naporov in pogajanj z Britanci, saj je Jugoslavija sodila v britansko interesno sfero. OSS je v Kairu in nato v Bariju ustanovil jugoslovanski sekciji, ki sta sprva s pomočjo jugoslovanske emigrantske vlade in kasneje s pomočjo partizanskih predstavnikov v južni Italiji izurili in v Jugoslavijo poslali številne Jugoslovane, med katerimi je bilo veliko Slovencev. Ti so kot radiotelegrafisti, šifrerji in tolmači delovali med slovenskimi in hrvaškimi partizani. Poleg tega sta jugoslovanski sekciji odigrali pomembno vlogo pri zbiranju obveščevalnih podatkov iz Jugoslavije in organizaciji pomoči slovenskemu partizanskemu gibanju.

Ključne besede: Office of Strategic Services (OSS), Coordination of Information (COI) Jugoslovanska sekcija, obveščevalna služba, Secret Intelligence (SI), Special Operations (SO), Joint Chiefs of Staff (JCS), Kairo, Bari, Narodnoosvobodilno gibanje (NOG)

L'ATTIVITÀ DELLE SEZIONI JUGOSLAVE DEL SERVIZIO SEGRETO
AMERICANO OSS IN NORD AFRICA E NEL SUD ITALIA*SINTESI*

L'autore discute le ambizioni del servizio segreto americano OSS di aprire delle proprie basi di intelligence in Nord Africa e nel Mediterraneo durante la seconda guerra mondiale. Attraverso queste basi gli USA avrebbero ottenuto informazioni di intelligence dagli stati occupati, tra i quali c'era anche la Jugoslavia. L'instaurazione delle basi richieste dagli americani non pochi sforzi e negoziazioni con gli inglesi, dato che la Jugoslavia faceva parte della sfera d'interesse britannica. L'OSS fondò, prima a Il Cairo e successivamente a Bari, due sezioni jugoslave che addestravano e rinviavano in Jugoslavia – inizialmente mediante il governo jugoslavo in esilio e dopo con l'aiuto di rappresentanti partigiani nel Sud Italia – numerosi jugoslavi, tra cui tanti sloveni. Questi operavano come radiotelegrafisti, cifristi e interpreti tra i partigiani sloveni e croati. Inoltre, le due sezioni jugoslave svolsero un ruolo importante nel raccogliere le informazioni di intelligence dalla Jugoslavia e organizzare gli aiuti al movimento partigiano sloveno.

Parole chiave: Office of Strategic Services (OSS), Coordination of Information (COI) - Sezione Jugoslava, servizio segreto, Secret Intelligence (SI), Special Operations (SO), Joint Chiefs of Staff (JCS), Il Cairo, Bari, movimento di liberazione nazionale (NOG)

UVOD

ZDA so na začetku druge svetovne vojne potrebovale sodobno in učinkovito obveščevalno službo. V ta namen so v Veliko Britanijo poslale opazovalce z nalogo, da izvedo čim več o organiziranosti britanskega obveščevalno-varnostnega sistema. Rezultat reorganizacije ameriške *intelligence* je bil memorandum o ustanovitvi nove, posebne službe, ki ga je sprejel tudi ameriški predsednik Franklin Delano Roosevelt. Nova obveščevalna služba je nastala 11. julija 1941, imenovana Urad za koordinacijo informacij (Coordination of Information – COI) in vodil jo je general William Donovan. Ob ustanovitvi je COI naletel na kritike drugih vladnih agencij in služb, ki so bile odgovorne za obveščevalno delo, predvsem obveščevalna služba mornarice (Office of Naval Intelligence – ONI) in vojaški obveščevalni in protiobveščevalni oddelek (G-2). Ostro proti nastanku je bil tudi zvezni urad za preiskave (Federal Bureau of Investigation – FBI), ki je uspel izključiti COI iz delovanja v zahodni hemisferi. Donovanova služba do napada na Pearl Harbour ni igrala pomembne vloge v ameriškem obveščevalno-varnostnem sistemu. Po vstopu ZDA v vojno so bile nato potrebne nujne spremembe. Da bi rešil problem negativne percepcije COI, je Donovan predlagal, da bi prešel pod nadzor združenega ameriškega generalštaba (Joint Chiefs of Staff – JCS), kar je vodilo tudi v preimenovanje in reorganizacijo (O'Donnell, 2004, 14–16). Dne 13. julija 1942 se je COI preimenoval v Urad za strateške službe (Office of Strategic Services – OSS). Njegov glavni namen je bilo delovanje na obveščevalnem in protiobveščevalnem področju, izvajanje sabotаж, gverilsko bojevanje, psihološko bojevanje, podpora podtalnim gverilskim skupinam in odporniškim gibanjem ter vzpostavljanje stikov s pripadniki tujih narodnosti v ZDA. OSS je deloval pod jurisdikcijo JCS, razdeljen pa je bil na več odsekov, ki so bili neposredno pod nadzorom Bele hiše (Roosevelt, 1975, 9; Cave Brown, 1976, 42–61; Harris Smith, 1972, 1–31; Sacquety, 2007, 34–51; Smith, 1983, 69).

Ameriška politika do predvojne Kraljevine Jugoslavije je bila v začetnih fazah le nadaljevanje odnosov, ki so jih imele ZDA s Kraljevino Srbijo, zato Američani do začetka druge svetovne vojne niso videli potrebe po spreminjanju politike do Jugoslavije, saj so imeli le malo interesa in zanimanja zanjo. Po začetku druge svetovne vojne pa so se ameriški državni funkcionarji največ ukvarjali z usodo Jugoslavije po vojni in glede tega puščali vsa vprašanja odprta. Postopoma se je tudi ameriška politika začela zanimati za dogajanje v Jugoslaviji, ki je hitro zaslovela kot država z aktivnimi odporniškimi gibanji, ki so se borila proti silam osi. Jugoslavija je primarno sodila v interesno sfero Sovjetov in Britancev, saj so slednji že v predvojni Jugoslaviji razvili živahno obveščevalno dejavnost s predhodnicami britanskih obveščevalnih služb, Special Operations Executive

(SOE)¹ in Military Intelligence 6 (MI6).² Glavni namen britanskih tajnih služb v Jugoslaviji je bil preprečiti, da bi jugoslovansko politično vodstvo pristopilo k trojnemu paktu in podpirati vse skupine, ki izvajajo sabotažne dejavnosti proti silam osi.³

Po začetku vojne je tudi OSS razširil delovanje na območje Jugoslavije, ki je med zavezniki veljala za območje z dobro razvitimi odporniškimi gibanji. V Sloveniji je OSS pošiljal pomoč in misije le partizanskemu gibanju, kar pa ni veljalo za Srbijo, saj je tam, kljub zavezniški odločitvi o podpori NOG na konferenci v Teheranu decembra 1943, ohranil svoje misije pri Mihailoviću do konca leta 1944. Tu gre predvsem za misiji "Ranger"⁴ in "Halyard". Prva je imela nalogo zbiranje in pošiljanje strateških vojaških in političnih informacij iz območja Srbije in širše okolice, druga pa je bila reševalna misija za evakuacijo zavezniških letalcev. Prispevek na podlagi analize arhivskih dokumentov OSS in relevantne strokovne literature predstavi delovanje obveščevalnih baz OSS v severni Afriki in Sredozemlju. Slednje so nastale na osnovi pogajanj z Britanci, znotraj njih pa sta delovali jugoslovanski sekciji v Kairu in Bariju. Njuna glavna naloga je bila izuriti agente in jih poslati v Jugoslavijo, kjer so kot pripadniki misij delovali v posebnih operacijah proti silam osi. OSS je preko jugoslovanskih sekcij organiziral učinkovit sistem pošiljanja pomoči jugoslovanskim odporniškim gibanjem. Po teheranski konferenci decembra 1943 in odločitvi zaveznikov, da podprejo Narodnoosvobodilno gibanje (NOG) v Jugoslaviji, je OSS začel slediti tej odločitvi in povečal količine pomoči Josipu Brozu Titu. Poleg letalskih in ladijskih pošiljk pomoči partizanom je OSS razvil še sistem delovanja operativnih skupin, ki so izvajale sabotaže na dalmatinskih otokih. Vse to je bilo mogoče izvesti na podlagi akumulacije obveščevalnih podatkov, ki jih je OSS preko svojih misij dobil iz zasedenega jugoslovanskega ozemlja. Med tečajniki, ki sta jih jugoslovanski sekciji v Kairu in Bariju urili, so bili tudi številni Slovenci, ki so bili kasneje kot padalci poslani k partizanom na jugoslovansko ozemlje. V bazah OSS, znotraj katerih sta delovali jugoslovanski sekciji, so se tako zbirala obveščevalna poročila iz celotne Jugoslavije in bližnje okolice. Slednja so dala Američanom in ostalim zaveznikom pomembne informacije o stanju odpora v Jugoslaviji in razporeditvi sil osi, niso pa bila ključna za odločitev zaveznikov, da v Jugoslaviji podprejo NOG. Pomembnejšo vlogo so odigrala prestrežena nemška poročila z Balkana, ki so jih Britanci prestregli s pomočjo dešifracije ULTRA.

PRVE POBUDE OSS ZA DELOVANJE V JUGOSLAVIJI

Donovan si je že od začetka vojne želel razširiti operacije OSS na severnoafriško bojišče, Sredozemlje in tudi na Balkan, saj ni hotel zaostajati za Britanci. Pomembna baza britanske obveščevalne službe SOE Kairo je bila pomembna tudi za nastanek prvih

1 SOE – Uprava za posebne operacije, ki je delovala med leti 1941 in 1946 in imela nalogo zanetiti upor v Evropi.

2 MI6 – britanska tajna obveščevalna služba oziroma Secret Intelligence Service (SIS), ki je delovala tudi pod imenom Inter-Services Liaison Department (ISLD) in C

3 Več o predvojnem tajnem sodelovanju med Slovenci in Britanci glej v: Bajc, 2010, 127–150.

4 Več o misiji "Ranger" glej v: Biber, 1985, 1065–1091.

postojank OSS v severni Afriki in Sredozemlju, še posebej pa v egiptovski prestolnici, saj je ameriška obveščevalna služba od tam vodila posebne operacije proti silam osi v Jugoslaviji. Po končani operaciji Torch, se pravi izkrcanju zaveznikov v severni Afriki novembra 1942, je Donovan želel, da mora OSS vzpostaviti svojo bazo v Alžiru, kjer je decembra 1942 general Dwight David Eisenhower dovolil prihod obveščevalne misije. Donovanov načrt je namreč bil, da se po ustanovitvi baze v Alžiru odpre tudi baza v Kairu (Smith, 1983, 178).⁵ Donovan je namreč sledil globalnim zavezniškim načrtom, ki so po porazu sil osi v severni Afriki konec 1942 in sovjetski protiofenzivi na začetku spomladi naslednjega leta opredeljevali naskok na evropsko trdnjavo. V tej skupni strategiji je tudi območje Sredozemlja in Balkana postajalo strateško pomembnejše (Bajc, 2008, 346).

Na osnovi sporazuma med SOE in OSS, 26. julija 1943, je Jugoslavija ležala na območju bližnjevzhodnega vojnega prizorišča (Middle East Theater of Operations – METO) pod nadzorom Britancev. Italija je medtem spadala pod nadzor Američanov in sodila v območje severnoafriškega vojnega prizorišča (North African Theater of Operations – NATO) pod poveljstvom ameriškega glavnega štaba v Alžiriji. Sporazum med SOE in OSS je določil, da častniki OSS postanejo del misij SOE in da bodo združene misije poslone tako k Josipu Brozu-Titu kot Draži Mihailoviću, ter da bosta OSS in SOE uporabljali skupno (britansko) šifro za pošiljanje poročil.⁶ To je pomenilo, da so predstavniki ameriške obveščevalne službe v Jugoslaviji delovali v podrejenem položaju, saj je uporaba skupnih šifer pomenila tudi uporabo britanskih komunikacijskih kanalov.

Dne 11. oktobra 1943 sta se generala Eisenhower in Henry Maitland Wilson dogovorila o preselitvi baze SOE iz Kaira v Bari, kjer je dobila ime Force 133. S tem je bila baza SOE bližje dalmatinski obali, njena premestitev pa je pomenila korak v povezovanju britanskih in ameriških posebnih operacij. Kljub zavezniški odločitvi o podpori NOG v Jugoslaviji na teheranski konferenci decembra 1943 je Donovan še vedno upal na sporazum med Titom in Mihailovičem in podpiral pošiljanje ameriških misij k četniškemu vodji, ki so pri njem ostale do konca leta 1944. Britanci so Donovanovim idejam o večji ameriški prisotnosti v Jugoslaviji nasprotovali in dosegli, da je prišlo do spremembe v poveljstvu nad Sredozemljem. Januarja 1944, ko je Eisenhower zapustil zavezniški štab, je vrhovni zavezniški poveljnik za Sredozemlje (Supreme Allied Commander Mediterranean – SACMED) postal britanski general Wilson s štabom v Alžiru. Tako je bilo delovanje OSS in SOE v Sredozemlju podrejeno združenemu anglo-ameriškem štabu (CCS), ki mu je poveljeval Wilson, general W. A. M. Stawell pa je bil poveljnik posebnih operacij v Sredozemlju.⁷

OSS KAIRO, NASTANEK JUGOSLOVANSKE SEKCIJE IN NJENE TEŽAVE

Donovan je že spomladi 1942 poslal v Kairo dva svoja predstavnika, ki sta dobila nalogo, da vzpostavita povezavo z Britanci in njihovimi tajnimi službami. Postavila sta

5 TNA-HS 7/283, SOE/OSS North Africa, november 1942, 99.

6 NARA-RG 226, Entry (E) 144, Box (B) 87, Folder (F) 938, SOE/OSS Collaboration in the Middle East, 28. 7. 1943; E 99, B 55, F 5, August 1943, [nedat.].

7 TNA-CAB 122/1595, Memorandum OSS/SOE: SOE Set up in the Mediteranean Theatre, [nedat.], 2.

temelje za vzpostavitev baze OSS na tem območju, ki bi pokrivala območje Bližnjega vzhoda in jugovzhodne Evrope. Prvi Donovanov odposlanec je bil kapitan (comodor) in kasnejši pomočnik ter šef odseka za tajno delovanje (OSS/Secret Intelligence – SI) na Bližnjem vzhodu, Turner McBaine, ki je 9. aprila 1942 prišel v Kairo kot pomočnik ameriškega mornariškega atašeja. McBaine je bil osebno odgovoren za uspešno rekrutiranje številnih sodelavcev in agentov OSS, poleg tega pa je s pomočjo britanske obveščevalne službe MI6 (oziroma ISLD) in MO4 (oziroma SOE na Bližnjem vzhodu) ustanovil prvo pisarno COI v Kairu, ki se je specializirala za delovanje na področju tajnega obveščevalnega delovanja in posebnih operacij.⁸

Američani so pri udeležanju svojih načrtov doživeli več težav. Posebej velja omeniti, da OSS sprva ni imel odobritve za delo s strani JCS, zato se je McBaine moral vrniti v Washington. Decembra 1942 je JCS končno izdal direktivo, s katero je dal Donovanu avtorizacijo za ustanovitev baze OSS, ki je zajemala delovanje odsekov za tajno delovanje (OSS/SI) in posebne operacije (OSS/Special Operations – SO) v Kairu, a se je morala pri tem posvetovati z britanskimi vojaškimi oblastmi. Direktiva je vsekakor tudi dajala OSS pravico, da izvaja tajne operacije na vsem območju Bližnjega vzhoda, predvidevala je posebne operacije v Jugoslaviji, Albaniji, Bolgariji, na Madžarskem, na Kreti, v Romuniji, Grčiji, Dodekanezu in ustanovitev posebnih operacij, centrov zvez v Turčiji, Iranu, Iraku, Savdski Arabiji, Siriji in drugih nevtralnih državah. Direktiva je predvidevala tudi začetek protisubverzivnih in protiobveščevalnih aktivnosti na vseh omenjenih območjih. OSS Kairo je po vzpostavitvi začel delovati v okviru ameriškega vojaškega poveljstva na Bližnjem vzhodu (United States Army Forces Middle East – USAFIME), ta pa je bil podrejen britanskemu poveljstvu na Bližnjem vzhodu (HQ ME).⁹

Vse operacije OSS v Jugoslaviji so sodile pod poveljstvo baze OSS Kairo, ki jo je marca 1943 ustanovil polkovnik Ellery Huntington. Sedež OSS Kairo je bil na ameriškem konzulatu v Kairu, nato pa v vili Sharia Ibn Zanki, Zamalek. Oktobra 1943 se je sedež preselil v Rustum Pasha.¹⁰ Poveljnik OSS na Bližnjem vzhodu je postal polkovnik Gustav Guenther, odsek posebnih operacij (OSS/SO) je vodil major Louis Huot, Turner McBaine pa je postal pomočnik poveljnika OSS na Bližnjem vzhodu. Največje probleme je OSS takrat predstavljala SOE, ki je zahtevala, da OSS uporablja britanske komunikacije, kar sta občutila tudi ameriška častnika poročnik Musulin in nadporočnik (kasneje stotnik) George Wuchinich, ko sta 23. maja 1943 prišla v Kairo in zaradi sporov s SOE nista mogla v Jugoslavijo. Ta problem so rešili z že omenjenim sporazumom med OSS in SOE iz 26. julija 1943. Šele s pošiljanjem prve samostojne ameriške misije v Vrhovni štab NOVJ se je OSS osamosvojil in uporabljal svoje komunikacije (Pavlovič, 1998, 134).

V prvih dneh po ustanovitvi baze v Kairu ni bilo moštva, ki bi vodilo Jugoslovansko sekcijo, saj je OSS s težavo rekrutiral častnike, ki bi bili primerni za vodenje take sekcije in tudi tiste, ki bi bili primerni za spust v Jugoslavijo. Tako so določili, da bo Lanning

8 NARA-RG 226, E 190, B 125, F 637, Interesting Facts about Development of OSS Bari, [nedat.], 5; TNA-HS 3/57, SOE/OSS Relation in North Africa, 27. 9. 1943

9 NARA-RG 226, E 99, B 54, F 2, History of OSS-Cairo, [nedat.], 1–2.

10 NARA-RG 226, E 99, B 54, F 2, History of OSS-Cairo, [nedat.], 1–12.

Macfarland prvi vodja Jugoslovanske sekcije, vendar je to mesto hitro zapustil in postal šef OSS v Istanbulu. Macfarland je kljub temu kmalu po prihodu v Kairo vzpostavil stike s podpolkovnikom Ladom Močarskim in McBainom, tako da so vsi trije maja 1943 osnovali načrt spusta prvih misij v Jugoslavijo s pomočjo nekaterih kraljevih jugoslovanskih častnikov, ki so kazali večjo pripravljenost sodelovanja z Američani.¹¹

Jugoslovansko sekcijo OSS je ustanovil odsek za tajno delovanje (OSS/SI), kar pa ne pomeni, da je sekcija urila kandidate le v tajnem obveščevalnem delovanju. Namen ustanovitve sekcije je bil, da usposobi in izuri kandidate predvsem v tajnem delovanju in jih pošlje v Jugoslavijo, kjer bi s pomočjo partizanov spletli učinkovito obveščevalno mrežo proti nacifašistom. Pomemben del njenega delovanja je bila tudi organizacija pomoči odporniškim gibanjem v Jugoslaviji, ki so jo pošiljali z letalskimi pošiljkami.

OSS v Kairu je kmalu prejel novice, da je med italijanskimi in nemškimi vojnimi ujetniki precej vojakov jugoslovanske narodnosti, ki bi bili primerni za delovanje v OSS. Zato so maja 1943, takrat še z dovoljenjem jugoslovanske emigrantske vlade, poslali v Alžir podpolkovnika Lada Močarskega, ki je med italijanskimi in nemškimi vojaki v ujetniških taboriščih zbiral Slovence, ki so bili primerni za tajno obveščevalno delovanje.¹² Prve akcije novačenja Slovencev in Hrvatov iz italijanskih ujetniških taborišč za jugoslovansko vojsko je s pomočjo Britancev in jugoslovanske emigrantske vlade organiziral tajnik Jugoslovanskega odbora iz Italije, profesor Ivan Rudolf. Slednji je zbiral prostovoljce za Jugoslovanski kraljevi gardni bataljon, znotraj katerega so britanske obveščevalne službe tudi izbrale najboljše kandidate za misije. OSS je svoje kandidate novačil neposredno iz italijanskih in nemških ujetniških taborišč brez pomoči Jugoslovanskega odbora iz Italije in profesorja Rudolfa.

OSS Kairo in njegov odsek za tajno delovanje sta bila velikokrat nezadovoljna z ameriško politiko do Jugoslavije. Zaradi tega je odsek 15. julija 1943 pisal McBainu in v dokumentu tarna nad nepripravljenostjo ameriškega tiska in Američanov, da se soočijo s situacijo v Jugoslaviji. Zapisali so, da so ZDA zaradi ameriškega nezanimanja za Jugoslavijo v zaostanku z dogodki v njej in da poleg tega razpolagajo z informacijami iz druge roke. Samo Sovjeti in Britanci so bili tisti, ki so razpolagali z viri iz prve roke, saj so imeli častnike za zvezo v partizanskem in četniškem taboru. OSS je zato predlagal, da bi imela svoje častnike za zvezo pri obeh odporniških gibanjih, poleg tega so imeli bolj primerne kandidate za spust v Jugoslavijo kot Britanci, saj so govorili srbohrvaško in večina je imela jugoslovanske korenine.¹³

O težavah, s katerimi se je srečevala Jugoslovanska sekcija OSS, je 14. julija 1943 McBaine poročal tudi Donovanu. Predstavil mu je načrt infiltracije v Jugoslavijo in ga obvestil, da so Britanci v Kairu v veliki prednosti ter da Jugoslovanska sekcija OSS nima na razpolago dovolj jugoslovanskih rekrutov, primernih za pošiljanje v Jugoslavijo. Do-

11 NARA-RG 226, E 190, B 72, F 15, Organization of American Intelligence in Guerrilla Controlled Yugoslavia, 15. 7. 1943.

12 NARA-RG 226, E 154, B 19, F 254, Yugoslav Section SI in Bari, Italy – from October 30, 1943 to July 12, 1944, 1–34.

13 NARA-RG 226, E 190, B 72, F 15, Organization of American Intelligence in Guerrilla Controlled Yugoslavia, 15. 7. 1943.

novanu je omenil, da ima nekaj slovenskih rekrutov, ki se urijo. Pri tem je mislil na Slovence, ki so se urili za spust prvih dveh misij OSS v Slovenijo, in sicer "Amazon" in "Alum".¹⁴ Donovanu se je ne nazadnje potožil, da mu primanjkuje kvalificiranega osebja, ki bi lahko urilo jugoslovanske rekrute.¹⁵ Kmalu za tem so 23. septembra 1943 postavili za vodjo Jugoslovanske sekcije OSS majorja Francisa F. Arnoldyja,¹⁶ ki ga je na to mesto postavil McBaine. Kljub kadrovskemu dopolnjevanju je Arnoldy ocenjeval stanje v Jugoslovanski sekciji kot slabo, saj s strani nadrejenih ni bilo veliko zanimanja za jugoslovanske probleme. Tako je, kljub vsem težavam, nadaljeval z urjenjem jugoslovanskih rekrutov in trudil se je, da bi se slednji čim boljše počutili.¹⁷

Kmalu po uspešnem napredovanju Anglo-Američanov po Apeninskem polotoku so Jugoslovansko sekcijo OSS iz Kaira premestili v Bari. Del Jugoslovanske sekcije in šola za urjenje OSS sta kljub temu ostala v Kairu. Tu je še vedno bilo nekaj osebja in tudi jugoslovanski urad, katerega vodenje je prevzel Robert P. Joyce, ki je v Kairo prišel 22. novembra 1943. A tudi Joyce je bil 11. januarja 1944 premeščen v Bari, kjer je postal šef odseka za tajno delovanje (OSS/SI), njegovo mesto v Kairu pa je nasledil Slovenec, stotnik Andrej Kobal, ki ga je obveščevalna služba ameriške vojske G-2 posodila OSS.¹⁸ Jugoslovanska sekcija v Kairu je še vedno dajala širše usmeritve glede operacij v Jugoslaviji in igrala pomembno vlogo pri rekrutiranju osebja, sekcija v Bariju pa je morala obveščati Kairo o njenem delovanju. Šola za urjenje je v Kairu delovala še slabo leto in bila dokončno zaprta 30. avgusta 1944.¹⁹

OSS BARI IN NASTANEK JUGOSLOVANSKE SEKCIJE

Prav tako kot baza OSS v Kairu je bila glede Jugoslavije po napredovanju Anglo-Američanov po Italiji ključna tudi ustanovitev baze OSS v Bariju. S tem sta bila namreč OSS in Jugoslovanska sekcija bližje jugoslovanski obali, kar je olajšalo organizacijo pošiljanja misij in pomoči v Slovenijo in ostale dele Jugoslavije. Donovan je septembra 1943 odobril načrt pošiljanja pomoči Titovim partizanom, še pred odobritvijo pa so se o tem dogovarjali tudi častniki odseka za posebne operacije (OSS/SO) na srečanju v Alžiru.²⁰

14 "Amazon" in "Alum" sta bili prvi ameriški misiji, ki sta se 26. in 27. novembra 1943 spustili k slovenskim partizanom. Osebe prve misije je 26. novembra zaradi napačne signalizacije pristalo v domobranski postojanki in uspelo pobegniti k partizanom, osebe druge misije pa je naslednji dan uspešno pristalo v Glavnem štabu NOV in POS.

15 NARA-RG 226, E 99, B 55, F 1, [brez naslova dokumenta], 14. 7. 1943.

16 Več o Arnoldyju glej v: Biber, 2011, 465–469.

17 NARA-RG 226, E 99, B 36, F 8, Establishment of Operations and Intelligence Net in Yugoslavia, 7. 8. 1944, 1–6; B 55, F 1, Mocarski to Macfarland, [nedat.].

18 NARA-RG 226, E 154, B 19, F 254, Yugoslav Section SI in Bari, Italy – from October 30, 1943 to July 12, 1944, 1–34.

19 NARA-RG 226, E 99, B 35, F 7, Cables, 30. 8. 1944; E 190, B 72, F 12, Cairo/Bari Relationship, 25. 3. 1944.

20 NARA-RG 226, E 99, B 135, F 210, OSS contact with Tito via Italy [nedat.].

Dne 2. oktobra 1943 sta major Huot in nadporočnik Robert E. S. Thompson zapustila Kairo in odšla v Alžir, kjer sta uredila vse potrebno za ustanovitev baze v Bariju. Tu se je začelo aktivno sodelovanje med OSS in NOG, tako na podlagi organizacije pomoči partizanom kot pomoči pri novačenju Slovencev, ki so bili kot bivši italijanski vojni ujetniki sprejeti v Prekomorske brigade NOVJ in nato z dovoljenjem partizanskega vodstva vstopili v OSS. Huot in Thompson sta se namreč v Alžiru srečala z dvema partizanskima odposlancema, Sergejem Makiedom in Jozem Podujem, ki sta iskala pomoč zahodnih zaveznikov za partizanske enote v Jugoslaviji. OSS jim je ponudil pomoč in začela se je uspešna organizacija pomoči jugoslovanskim partizanom.²¹

S prenosom baze in osebja OSS iz Kaira v Bari (imenovala se je tudi Special Bari Service – SBS) so tja prenesli tudi sedež Jugoslovanske sekcije ameriške tajne službe. Bazo v Bariju je vodil McBaine, za njim pa major Robert Koch. Jugoslovanska sekcija je tu imela sedež v vili Suppa in vili Re David, kjer so bili tudi glavni prostori za urjenje, del prostorov za urjenje radiotelegrafistov pa je bil tudi v vili Pasqua.²²

Baza je bila formalno ustanovljena 15. oktobra 1943 in tako postala izhodiščna točka za pošiljanje misij, za evakuacijo osebja in tudi stičišče vseh poročil, ki so dnevno prihajala iz Jugoslavije in Slovenije. Vse brzojavke in poročila ameriških misij pri slovenskih partizanih so dešifrirali v tej bazi ter informacije pošiljali nadrejenim poveljstvom. Poleg tega so od tu pošiljali vse usmeritve, vprašanja in zahteve ameriškim misijam v Sloveniji, vodje misij pa so jih posredovali naprej do političnih komisarjev oziroma partizanskih obveščevalnih oddelkov. Nad ustanovitvijo baze je bil navdušen tudi Josip Smoldaka, sekretar v zunanjem ministrstvu NOG, ki je 1. januarja 1944 tudi obiskal ameriške častnike, nadporočnika Thompsona in majorja Hamiltona.²³ Poleg Barija je na otoku Visu nastala nekakšna izpostava Barija oziroma pisarna jugoslovanske sekcije, ki je zbirala obveščevalne informacije z dalmatinskih otokov in koordinirala delo misij OSS in operativnih skupin. Otok Vis je bil določen tudi za mesto, kjer se vsa zavezniška pomoč distribuirala, zato je bil tam redno nameščen častnik OSS. Tako funkcijo je na Visu opravljal stotnik Benson, ki je s partizani vzdrževal prijateljske stike.²⁴

Pod poveljstvom McBaina so v Jugoslovanski sekciji delali že omenjeni Huot, Thompson in Tofte ter major Coon in vodja sekcije major Arnoldy, ki je sprva delal pod tutorstvom podpolkovnika Močarskega. Pri delu v pisarni sta Arnoldyju pomagala še podčastnik J. G. Mičan in partizanka z imenom Erna. Ker je Bari spadal pod britansko poveljstvo, je OSS potreboval dovoljenje za obisk ujetniških taborišč, kjer so bili številni Slovenci in Hrvati. V skladu z dogovorom med jugoslovanskimi partizanskimi oblastmi v Bariju je OSS lahko rekrutiral v svoje vrste tiste Jugoslovane, ki so bili primerni za obveščevalno delo.²⁵ To dejansko pomeni, da je NOG dopustilo obveščevalno delo, zato je OSS tudi začel z novačenjem po ujetniških taboriščih.

21 NARA-RG 226, E 99, B 135, F 210, OSS, SO Shipping Operation, Itay-Yugoslavia [nedat.], 13.

22 NARA-RG 226, E 190, B 125, F 637, Interesting Facts about Development of OSS, Bari [nedat.], 5.

23 NARA-RG 226, E 99, B 135, F 210, OSS contact with Tito via Italy, [nedat.].

24 NARA-RG 226, E 99, B 138, F 210, Base at Vis, [nedat.], 15; E 165, B 9, F 84, Major F. N. Arnoldy, HQ SBS Bari, 23. 5. 1944; E 165, B 9, F 84, Supply Difficulties Encountered by this Section, [nedat.], 1.

25 NARA-RG 226, E 165, B 9, F 93, Section Bari, 26. 6. 1944; E 165, B 9, F 93, List of personnel in Bari, 26. 3. 1944.

Zaradi uspešnega zagona nove baze OSS v Bariju so se kmalu začeli zaostrovati odnosi med OSS in britanskimi tajnimi službami. SOE se je namreč aprila 1944 pritoževala, da je težnja tamkajšnje OSS, da se odcepi in deluje neodvisno. Kljub občasnim napetostim je SOE odnose z OSS označevala kot dobre, hkrati pa je hvalila napore Američanov za pošiljanje pomoči partizanom.²⁶ Da je želela OSS delovati neodvisno, je seveda popolnoma razumljivo, po drugi strani pa si lahko predstavljamo, da so želeli Britanci imeti neke vrste monopol, ker bi jim zagotavljal, da svojo vodilno vlogo in s tem prednost v tajnem delovanju na prostoru Jugoslavije ohranijo. Britanci so zviška gledali na novoustanovljeno ameriško obveščevalno službo, zanje je veljala za službo amaterjev in nesposobnežev, a so kljub temu tekom vojne morali popustiti in dovoliti Donovanu, da je junija 1944 poslal prvo samostojno misijo k Titu pod vodstvom polkovnika Ellerya C. Huntingtona.

Tudi Arnoldy je takoj po prihodu v Bari vzpostavil stike s partizanskimi predstavniki v Bariju, poveljnikom Sergejem Makiedom in njegovim namestnikom Sardelićem, ki sta imela štab na majhni partizanski ladji Makarska. Sprva sta partizanska predstavnika sprejela Arnoldyja z zadržkom in nezaupanjem, saj nista razumela namena njegovega poslanstva v Bariju, čez čas pa so napetosti popustile in Arnoldy je s strani Makieda dobil dovoljenje za rekrutacijo jugoslovanskih vojnih ujetnikov. Začelo se je torej učinkovito sodelovanje med predstavniki OSS in partizani. Zanimivo, da je tudi Arnoldy zaznal nezaupanje Jugoslovancev do Britancev in nekaterih Američanov. Niso jim zaupali, saj so jih sumili, da igrajo dvojno politiko, in sicer ki je podpirala tako Tita kot Mihailovića, medtem ko o ameriški politiki niso veliko vedeli. V resnici so tudi Američani igrali na obe karti, na partizane in četnike, očitno pa je, da to tedaj še ni bilo tako razvidno.²⁷

V poročilu o razvoju OSS Bari so opisana tudi prizadevanja ameriških častnikov OSS, ki so v Bariju organizirali ladijsko pomoč za partizansko gibanje, del pomoči pa naj bi prišel tudi do slovenskih partizanov. Ta projekt je bil bolj znan pod imenom operacija "Audrey". Neposredna oskrbovalna linija je bila vzpostavljena oktobra 1943 in večina ameriških častnikov je samostojno vodila organizacijo pošiljanja pomoči na dalmatinsko obalo, to pa brez vednosti Britancev, ki so formalno imeli nadzor nad linijami oskrbovanja.²⁸ Pošiljke ameriške pomoči partizanom so zajemale obleke, obutev, orožje in strelivo ter hrano in nujno medicinsko pomoč. Na ladjah tudi ni manjkalo kerozina, bencina in olja, ki so ga dovažali na otok Vis.²⁹ Med 15. oktobrom in 31. decembrom 1943 je OSS uspel s 37 ladjami prepeljati 6.500 ton opreme, materiala in orožja na dalmatinske otoke. SOE je v istem času v Jugoslavijo z letali poslala 125 ton pomoči,³⁰ kar je seveda precej manj kot OSS. Operacija "Audrey" je bila tako povsem samostojen projekt nekaterih ameriških častnikov, ki so na lastno pest, brez dovoljenja Britancev, organizirali pomoč partizanom. To je razburilo vrhove britanske SOE in brigadirja Fitzroya Macleana, ki so

26 TNA-CAB 122/159, OSS/SOE Activities from Mediterranean Bases into Central and Eastern Europe, 13. 4. 1944, 1–2.

27 NARA-RG 226, E 190, B 125, F 637, Interesting Facts about Development of OSS Bari, [nedat.], 2–4.

28 NARA-RG 226, E190, B 125, F 637, Interesting Facts about Development of OSS, Bari, [nedat.], 5.

29 NARA-RG 226, E 99, B 135, F 210, Partisan Base Bari, [nedat.], 13–14.

30 NARA-M 1642, Roll 2, Appendix F, OSS Activities in the Middle East – Central African Theater based on Cairo, 27.

protestirali pri vodstvu ameriške tajne službe. Slednja je neposlušne častnike kaznovala s premetitvijo na druga delovna mesta. Med najbolj odmevnimi premetitvami je bila premetitev majorja Huota v Alžir in Kairo. Na ta način so bili partizani že jeseni 1943 *de facto* priznani s strani OSS. Po protestu Britancev kmalu za tem je začetni entuziazem OSS pri organizaciji pomoči partizanom pričel pojenjati, in sicer zaradi prevzema oskrbovanja s strani Britancev.

Med drugim je v Bariju prišlo tudi do občasnih incidentov med četniki in partizani, o katerih je poročal tudi OSS. Dne 6. novembra 1943 se je na primer pojavila skupina 50 četnikov, ki so prišli preko Splita in Sušaka skupaj z nekaterimi italijanskimi vojaki in civilisti, ki so se po kapitulaciji umikali iz Jugoslavije. Četniki naj bi očitno kolaborirali z italijansko in nemško vojsko v Liki ter v Bariju izvajali intenzivno propagandno in obveščevalno aktivnost proti partizanom. Britanci so s četniki sodelovali, ti pa so se celo nasilno vedli do predstavnikov OSS in jim grozili zaradi sodelovanja s partizani. Spor se je tako razvnel, da so četnike kmalu premestili drugam.³¹

Januarja 1944 je OSS poslal na Vis podpolkovnika Streeta, ki je bil na čelu misije, odgovorne za obrambo dalmatinskih otokov. Obiskala sta ga tudi glavni anglo-ameriški predstavnik pri Vrhovnem štabu NOVJ, brigadir Fitzroy Maclean, in njemu podrejeni glavni ameriški predstavnik pri NOVJ, major Linn Farish. Dogovorili so se, da bi bilo treba povečati število ameriškega osebja v Jugoslaviji, tako da so po dodatnih pogovorih, v katerih je sodeloval tudi polkovnik Vladimir Velebit, prišli do zaključka, da bodo v Jugoslavijo poslali nove ameriške častnike za zvezo.³² To je bila ena od pobud OSS za povečanje ameriške vloge v Jugoslaviji, ki se je kasneje tudi realizirala s pošiljanjem novih samostojnih ameriških misij v Vrhovni štab NOVJ.

Na začetku aprila 1944 sta se Farish in Maclean vrnila iz Jugoslavije in Američanom je kmalu postalo jasno, da je treba spremeniti podrejeni status misij OSS pri Titu, ki je nastal na podlagi sporazumov med OSS in SOE. Britanci so povabili ameriške častnike, da se vključijo v njihove misije ali celo na čelo teh, kar pa Američanom ni bilo dovolj. Njihova težnja je bila poslati v Jugoslavijo povsem samostojne ameriške misije, ki so podrejene ameriškemu častniku za zvezo v Titovem štabu. Farish je kot glavni ameriški častnik pri Titu nadaljeval z organizacijo spuščališč v Jugoslaviji in z reševanjem ameriških letalcev. V enem od potovanj proti Grčiji pa je izgubil življenje v letalski nesreči.³³ Pred tem je 23. junija 1944 ugotavljal, da Jugoslovanska sekcija slabo deluje, da so agentje slabo pripravljene in da znotraj kolektiva vladata nizka morala in nezaupanje. Dne 4. julija 1944 je OSS odpoklical majorja Arnoldyja in novi vodja Jugoslovanske sekcije je postal Robert P. Joyce. Tudi Joyce je moral mesto šefa sekcije kmalu zapustiti in nadomestila sta ga poročnik Holt Green in Arthur M. Cox. Jugoslovansko sekcijo sta prevzela ravno v času, ko so v njej vladali kaos, neučinkovitost in nizka morala. Zanimiva je opazka Greena in Joyca, ki sta zapisala, da je Arnoldy predstavnik partizanov in da je večji partizan kot sam Tito. Slabe ocene Arnoldyja je podal tudi stotnik Kobal, ki ga je označil kot neprim-

31 NARA-RG 226, E 106, B 11, F 55, The Comitato Yugoslavo in Bari, 8. 11. 1943.

32 NARA-RG 226, E 144, B 96, F 15, SO Operations in Yugoslavia, 8. 1. 1944.

33 NARA, RG 226, E190, B 125, F 637, Interesting Facts about Development of OSS, Bari, [nedat.], 5.

ernega, nezaupljivega in nesposobnega. Arnoldy je bil naposled iz južne Italije premeščen v Washington in 3. avgusta 1944 je poslal zaključno poročilo o svojem delovanju kot šef Jugoslovanske sekcije. Poročilo je poslal šefu odseka za tajno delovanje (OSS/SI) Whitney Shepardsonu in se zaradi odstavitve tudi pritožil generalu Donovanu. Kljub temu da je bil Arnoldy označen kot pro-partizansko usmerjen častnik, nam njegova preteklost označuje drugače politično orientiranega častnika. Rodil se je francoskim staršem v carski Rusiji leta 1896, v Franciji je končal vojaško akademijo in se med prvo svetovno vojno boril proti Nemcem v ruski vojski. Po koncu prve svetovne vojne se je kot protikomunist s pro-caristično "belo gardo" boril proti boljševikom, a kmalu zapustil vojsko ter delal v gospodarstvu. Na začetku druge svetovne vojne je bil nekaj časa član hidrometeorološke misije sovjetske armade v ZDA, leta 1943 pa se je priključil OSS, in sicer odseku za tajno delovanje (OSS/SI).³⁴

Arnoldyju bi težko dokazali odkrito simpatiziranje s partizanskim gibanjem, vsaj glede na njegove vojaške izkušnje iz preteklosti, ki niso bile povezane z bojevanjem na strani levičarskih gibanj. Zagotovo si je prizadeval pomagati partizanskemu gibanju, saj je hitro doumel, da se slednje, za razliko od četniškega gibanja, učinkoviteje bori proti silam osi. Na lastni koži je izkusil, kako močna so bila že med vojno ideološka trenja znotraj zavezniških sil in njihovih obveščevalnih služb, zato lahko rečemo, da je postal žrtev notranjih čistk.

Odnosi med Jugoslovansko sekcijo Bari in partizani so bili ves čas prijazni in vedno bolj zaupljivi. Ponavadi so misije za spust v Jugoslavijo čakale od dva do tri mesece, največkrat zaradi zaviranja Britancev, vendar je Arnoldy večkrat uporabil dobre odnose z Velebitom in predčasno dobil dovoljenje že v nekaj dneh. Kljub nenehnim težavam opisuje Arnoldy odnose z Britanci kot prijateljske in polne sodelovanja. Proti koncu vojne so bile aktivnosti OSS v Bariju zmanjšane na majhno enoto s 4 osebami, ki so jo vključili v 15th Air Force in je delovala vse do 20. maja 1945, ko je moralo vse osebje oditi.

URJENJE SLOVENCEV V JUGOSLOVANSKI SEKCIJI OSS V KAIRU IN BARIJU

O Slovencih, ki so se urili v OSS in bili kasneje poslani kot pripadniki ameriških misij v Slovenijo in druge dele Jugoslavije, smo do sedaj imeli malo podatkov ali pa so bili – predvidevamo – za slovensko zgodovino nezanimivi. Te Slovence danes označujemo kot padalce, saj je večina prišla v Slovenijo kot padalci, čeprav jih je nekaj priplulo tudi z ladjo (podobno velja za padalce, ki so jih poslali Britanci). Na samem začetku delovanja Jugoslovanske sekcije OSS je pomembno vlogo pri selekciji in urjenju Slovencev odigral podpolkovnik Lada Močarski, ki je bil v dogovoru z jugoslovansko emigrantsko vlado že maja 1943 poslan v AFHQ v Alžir, da ugotovi, kakšne so možnosti rekrutiranja številnih Slovencev, ki so bili v britanskih ujetniških taboriščih, in sicer v taborišču št. 207 pri kraju Alma. Z okoli 400 ujetniki je opravil razgovore in jih 10 izbral kot kandidate za delo v OSS. To so bili: Anton Galun, Anton Glušič, Franc Menčak, Janez Mikuž, Ivo (Ivan) Pa-

34 NARA-RG 226, E 154, B 19, F 255, Personal History, [nedat.]; B 23, F 317, Yugoslav Reaction to Marshal Aleksander's Statement, 24. 5. 1945.

hor, Gvido Počivavšek, Jožef Rusjan, Venčeslav Šaly, Hinko Schwarc in Alojz Gajšek.³⁵ Močarski zaradi nesoglasij z britanskimi vojaškimi oblastmi ni uspel organizirati transporta v Kairo, zato so bili fantje začasno poslani v Jugoslovanski kraljevi gardni bataljon, ki je bil do razpada konec leta 1943 vojaška enota jugoslovanske emigrantske vlade v severni Afriki in Palestini. Vse naslednje skupine Slovencev so bile rekrutirane v vrste ameriške obveščevalne službe na osnovi dogovora med OSS in partizanskimi oblastmi v južni Italiji. OSS Slovencev ni usposabljal v klasične agente častnike za zvezo, ampak v radiotelegrafiste, šifrerje in tolmače. Nikoli niso postali enakopravni sodelavci drugim pripadnikom OSS, saj jim niso zaupali. Oblekli so jih v ameriške uniforme, a jih še vedno obravnavali kot civiliste, ki delajo za OSS. Skupina omenjenih desetih Slovencev je z dovoljenjem jugoslovanske emigrantske vlade vstopila v OSS, kar ne pomeni, da so bili ti fantje nasprotniki partizanov. Novice o slednjih tedaj v severni Afriki niso bile še dovolj močne, poleg tega pa omenjena skupina Slovencev takrat verjetno ni še slišala za Tita.

Šele 7. avgusta 1943 je Močarski uspel organizirati prevoz za fante in jih poslal v Kairo na urjenje v območje Res al Kanayas oziroma "območje A" (Area A). Opravljali so osnovno urjenje iz posebnih operacij in obveščevalnega delovanja (SO/SI training). Po treh tednih so slovenski rekruti odšli v britansko padalsko šolo pri Haifi v Palestini. Preden so šli, so potrebovali potrdilo, da so telesno sposobni opravljati padalski tečaj. Padalski tečaj, ki je trajal od 9 do 14 dni, je bil fizično zahteven.³⁶ Od 10 Slovencev, ki se jim je med urjenjem priključilo še 5 novih kandidatov, jih je urjenje končalo 7, ki so bili 25. septembra 1943 pripravljeni na odhod v Jugoslavijo. Po navedbah ameriških dokumentov naj bi torej 3 Slovenci ne končali urjenja.³⁷

Če primerjamo ameriško arhivsko dokumentacijo, lahko sklepamo, da so uspešno zaključili tečaj: Anton Galun, Ivo Pahor, Franc Menčak in Venčeslav Šaly (Menčak, 1999, 241–243).³⁸ Za zdaj med ameriškim arhivskim gradivom nismo dobili dokumentov s podatki o tem, kdo so bili ostali trije Slovenci, ki naj bi končali tečaj. Kasneje so tečaj v Kairu opravili še Radko Zuodar, Viljem Štamol, Vladimir Kumar in Jože Stante. Dne 13. septembra 1943 je Močarski pisal Guentherju, da je od 10 Slovencev 7 naredilo padalski tečaj, trije pa so bili vrnjeni jugoslovanskim oblastem, ker so bili neprimerni za tajno delovanje.³⁹ Britanski inštruktorji na padalski šoli so visoko cenili Slovence zaradi dobre discipline in splošnega dobrega vtisa. Načrt Jugoslovanske sekcije je bil, da se jih pošlje v Slovenijo 17. septembra 1943, kar pa se zaradi številnih organizacijskih zapletov ni zgodilo. Nazadnje so jih v Glavni štab NOV in POS poslali 26. in 27. novembra 1943.

Misija, najverjetneje gre za misijo "Alum", torej ni bila poslana, vemo pa, da je Močarski pisal majorju Kochu o napredku pri urjenju slovenske skupine tečajnikov in zapisal, da bo skupina 18. septembra 1943 poslana na dodatno urjenje in usposabljanje.

35 NARA-RG 226, E 144, B 97, F 107, 10 Yugoslav (Slovene) POW's in Transition from Algiers, 16. 7. 1943.

36 NARA-RG 226, E 154, B 15, F 200, Joining Instruction for No. 4 Parachute Training School, CMF, [nedat.]; E 99, B 43, F 214, Training, [nedat.], 2–5.

37 NARA-RG 226, E 144, B 97, F 107, 10 Yugoslav (Slovene) POW's in Transition from Algiers, 16. 7. 1943.

38 NARA-RG 226, E 144, B 97, F 107, 10 Yugoslav (Slovene) POW's in Transition from Algiers, 16.c7c. 1943.

39 NARA-RG 226, E 154, B 19, F 261, Slovene Student Group – 2nd Training Period, 17. 9. 1944.

Načrtovali so, da bo skupino sestavljalo 7 članov in da bo vodja misije Wuchinich. Po mnenju Močarskega vsi kandidati niso bili še primerno usposobljeni, predvsem pa je bilo pomembno, da je OSS ohranil kandidate, ki so čakali na misije, pripravljeni in dovolj motivirani. Zapisal je, da potrebujeta Venčeslav Šaly in Vladimir Kumar dodatno urjenje iz radiotelegrafije, ostali kandidati pa potrebujejo dodatna urjenja iz šifriranja in dešifriranja, praktičnih vaj na radiotelegrafskem aparatu ter dodatne vaje iz rokovanja in streljanja z različnimi tipi orožja ter bližinskega bojevanja.⁴⁰ Tako je bilo v času Arnoldyjevga prihoda v Kairo na urjenju že 10 Slovencev, ki jih je izbral Močarski, sodili pa so v misijo, ki naj bi jo poslali skupaj z Wuchinichem. Slednjega so skupaj s 6 člani njegove misije urili z namenom, da jih pošljejo v Slovenijo, vendar so njihov odhod odlašali, saj naj bi po navedbah OSS partizani zavirali prihod prve ameriške misije v Slovenijo. V ozadju odlašanja je bila nezaupljivost partizanov do ameriških častnikov jugoslovanskega porekla.⁴¹

Jugoslovani, med katerimi je bilo največ Slovencev, so bili v Bariju nameščeni v vili Re David in vili Suppa, v bližini katerih so tudi bila območja za urjenje. Arnoldy je kmalu po prihodu v Bari začel z načrtnim zbiranjem jugoslovanskih rekrutov, ki so bili primerni za delo v OSS. Z britanskimi oblastmi se je dogovoril za dovoljenje in zbiranje Jugoslovancev, ki jih je iskal v številnih ujetniških taboriščih v severni Afriki in južni Italiji. Tako je bilo v ujetniškem taborišču Carbonari Camp No. 1 okoli 3.000 Jugoslovancev, med katerimi je bilo po ameriških arhivskih virih 2.600 pro-partizansko in 400 pro-četniško usmerjenih. Arnoldy jih je tako že v 4 tednih po svojem prihodu zbral 30 in od teh nato 18 najboljših, ki jih je poslal na trimesečno urjenje iz radiotelegrafije in tajnega delovanja. Pri izbiri oziroma selekciji Slovencev za vstop v sistem urjenja OSS je poleg Arnoldyja sodeloval tudi partizanski funkcionar v Bariju Marjan Barišič, ki je opravljal pogovore s potencialnimi kandidati, ki so hoteli kot člani ameriških misij oditi v Jugoslavijo (Torkar, 2012, 118–119). Prisotnost Barišiča po vsej verjetnosti pomeni, da je bilo po teheranski konferenci in mednarodnem priznanju NOG decembra 1943 slednje tudi soudeleženo pri izbiri ustreznih kandidatov, primernih za spust v Slovenijo in druge dele Jugoslavije. Po treh mesecih urjenja je Arnoldy končno izuril šest radiotelegrafistov, do konca februarja 1944 pa so bile že 4 skupine pripravljene na odhod v Jugoslavijo. Slovenci, ki so končali urjenje, so bili vključeni v misije OSS kot radiotelegrafisti, šiferji in tolmači. Edino, kar je Jugoslovanski sekciji manjkalo, so bili ameriški častniki, ki bi morali voditi misije. Z enakimi težavami sta se soočali tudi britanski SOE in MI6, ki sta s težavo dobili ustrezne častnike za vodenje misij v Jugoslaviji, zlasti v Sloveniji.⁴²

Eno od skupin Slovencev, ki je vstopila v OSS v Bariju, so predstavljali nekdanji interniranci, ki so 10. novembra 1943 prišli v to južnoitalijansko mesto kot prebežniki iz severne Italije. Po italijanski kapitulaciji so namreč uspeli pobegniti iz območij rudnikov lignita v okolici Perugia, kjer so gradili železniško progo. Prišlo jih je pet, in sicer Filip

40 NARA-RG 226, E 154, B 19, F 261, Slovene Student Group – 2nd Training Period, 17. 9. 1944.

41 NARA-RG 226, E 99, B 36, F 8, Establishment of Operations and Intelligence Net in Yugoslavia, 7. 8. 1944, 1–6.

42 Podrobnosti o težavah britanske SOE in MI6 za vodenje misij v Jugoslaviji in Sloveniji glej v: Bajc, 2002.

Ambrož, Vlado Ivančič, Vinko Jankovič, Miloš Kosec in Marijan Česnik. Britanci so jim dali na izbiro, da se pridružijo kraljevi četniški vojski ali pa na novo ustanovljeni 1. prekomorski brigadi NOVJ, in tej so se tudi pridružili. Kmalu jih je partizanski politični komisar Marjan Barišič povabil na razgovor in jim ponudil takojšen odhod v Slovenijo. Nastal naj bi sporazum med polkovnikom Vladimirjem Velebitom in OSS, na podlagi katerega so ameriški častniki lahko prevzeli urjenje in nadzor nad jugoslovanskimi kandidati. Po navzkrižnem zaslišanju so bili izbrani trije: Česnik, Kosec in Ivančič. Imeli so tudi temeljit zdravniški pregled, kjer so jim pregledali zobe, spraševali o morebitnih zlomih kosti v preteklosti idr. Vodja tečaja Arnoldy je namreč potreboval zdrave in telesno pripravljene vojake. Oblekli so jih tudi v ameriške uniforme, kar pa ne pomeni, da so bili ameriški vojaki, saj se jih v arhivskih dokumentih obravnava kot civiliste. Čez nekaj časa so se jim priključili še trije Slovenci, nekdanji italijanski vojaki, in sicer Radko Bajt, Vladimir Kumar in Zdravko Marušič, medtem ko so ostali kandidati prihajali iz drugih predelov Jugoslavije. Vsega skupaj je tečaj obiskovalo 12 kandidatov, potekal pa je v vili Re David v Bariju. Kandidati so bili ves čas izolirani in brez stikov z zunanjim svetom, po treh mesecih pa so opravili še dodatni 14-dnevni tečaj v britanski padalski šoli v Brindisiju. Na urjenju so se učili še radiotelegrafije, šifriranja in tudi več vrst borilnih veščin. Vse so jih učili Američani, občasno je prišel tudi Velebit in jim predaval ter jih spodbujal pri njihovem delu. Ves čas urjenja so bili kandidati pod ameriško jurisdikcijo, dobili so ameriške vojaške izkaznice, imena, številke in uniforme, vendar formalno niso postali vojaki ZDA (Torkar, 2012, 119–120).

Eno od mesečnih poročil urjenja slovenskih kandidatov navaja, da so vsi kandidati že bili izurjeni v posebnih operacijah in da je poudarek njihovega urjenja na radiotelegrafiji in tajnem delovanju, ki je zajemalo posebno tehnike pisanja obveščevalnih poročil s praktičnimi vajami ter specializirano poročanje o gospodarskih, političnih, pomorskih in cestnih gibanjih. Učili so se še šifriranja, prepoznavanja vojaških plovil in vozil ter splošnih načel moralnih operacij oziroma psihološkega bojevanja. Dodatni predmeti na tečaju so bili še tehnike intervjujev, zasliševanja, branja vojaških zemljevidov in fotografij ter njihova interpretacija, tehnike sabotaž in rušenja, bližinsko bojevanje, bojevanje s hladnim orožjem ter streljanje. Celoten tečaj je skupno trajal tri tedne in se prilagajal trenutnim situacijam, povprečna mesečna plača kandidata pa je bila 40 dolarjev.⁴³

Kandidate so urili po skupinah, saj so na ta način dosegli večjo homogenost in povezanost znotraj skupine, poleg tega pa je inštruktor na ta način lažje opravil evalvacijo njihovega dela. Pred prihodom na urjenje so s kandidati opravili natančnejše pogovore že v ujetniškem taborišču, potem pa so preverili njihove biografije, prstne odtise in fotografije. Kandidati so bili nastanjeni v sobah po 4, saj so načeloma sledili usmeritvam, da so skupine skupaj tudi bivale. Na vrtu pred vilo so se lahko urili v streljanju, igrali športne igre ter brali dnevno časopisje.⁴⁴

43 NARA-RG 226, E 99, B 29, F 210, Semi-Monthly Training Report, 30. 11. 1944.

44 NARA-RG 226, E 154, B 19, F 254, Yugoslav Section SI in Bari, Italy – from October 30, 1943 to July 12, 1944, 1–34.

Zanimiv je dokument, ki poroča o napredovanju urjenja skupine Slovencev iz dne 7. oktobra 1943. V njem je zapisano, da bodo čez 4 dni na območje A poslali nove Slovence, ki so pravkar končali padalski tečaj. Omenjajo se Marc, Michael, Sam, Bob ter Vladimir in Ivan, ki sta bila tam že prej. Za temi imeni se skrivajo Slovenci Viljem Štamol (Marc Sherman), Radko Zuodar (Sam Martin) ter Američan hrvaškega porekla Bob Plan (Robert Perry). Vprašanje ostaja, kdo je med temi 6 fanti bil Michael, saj se tega imena kasneje ne zasledi več med Slovenci v OSS. Zagotovo pa imeni Vladimir in Ivan v dokumentu pomenita Vladimirja Kumarja (Walter Knight) in Iva Pahorja (John Peterson), saj sta se priključila že pri prvi skupini 10 Slovencev in kasneje bila poslana v Slovenijo, kjer sta delovala kot člana misije "Alum".⁴⁵

Poročilo nato navaja, da so Slovenci opravljali osnovni tečaj tajnega delovanja (OSS/SI) in nadaljevalni tečaj, ki je vseboval predmete kot varnost pri tajnem delovanju, tehnike kritja, organizacija in zbiranje obveščevalnih informacij, branje in uporaba vojaških zemljevidov, delo s kompasom in problemi, s katerimi se agent srečuje na terenu. Vseh teh dodatnih veščin jih je učil poročnik Stampados. Omenjajo pa se še drugi inštruktorji, kot nadporočnik Pfeiffer, ki jih je učil šifriranja, rokovanja z orožjem, poročnik Chysostomas, ki jih je učil osnove radiotelegrafije, in vodnik Overall, ki jih je učil vzdrževanja in rokovanja z orožjem. Poleg predmetov, ki so bili vključeni v tečaj, so imeli na programu rekreacijo, načine opazovanja cest in železnic ter analiziranje problemov, v katerih se agent znajde. Vsega skupaj je usposabljanje potekalo 9 ur dnevno. Poleg osnovnega tečaja tajnega delovanja in nadaljevalnega so posamezne agente pošiljali na intenzivne radiotelegrafске tečaje, kjer so dobili poglobljeno znanje iz radiotelegrafije.⁴⁶

Iz analiz urnikov tečajev lahko ugotovimo, da so bili tečaji OSS podobni tečajem, ki sta jih izvajali britanski SOE in MI6, saj so ameriške in britanske obveščevalne službe v dobrih treh mesecih izurile Slovence za podobne naloge, ki so jih opravljali v okviru vojaških misij med slovenskimi partizani. Razlika v urjenju je bila v tem, da sta SOE in MI6 urili Slovence na posebnih tečajih diverzantstva in saboterstva ter tečajih radiotelegrafije, medtem ko so se Slovenci na tečajih OSS pretežno urili v osnovah tajnega delovanja in radiotelegrafije.

Slovenski pripadniki ameriških misij so se v času urjenj misij izkazali kot fizično dobro usposobljeni in z dobrimi orientacijskimi predstavami. Kot radiotelegrafisti in šiferji so dali pomemben prispevek k skupnemu boju proti silam osi, kljub temu da so bili proti koncu vojne in po njej zaznamovani s strani partizanskega vodstva zaradi sodelovanja z Američani.

SKLEP

ZDA so se kmalu po začetku vojne začele zanimati za dogajanje v Jugoslaviji, saj je ta veljala za območje z dobro razvitimi odporniškimi gibanji. Dejstvo je, da Jugoslavija ni bila v ameriški interesni sferi, so pa imele ZDA interes podpirati odporniška gibanja, ki so

45 NARA-RG 226, E 165, B 9, F 93, Civilian Agents, 26. 6. 1944.

46 NARA-RG 226, E 154, B 22, F 301, Slovene Students – Second Group, 7. 10. 1943.

se aktivno borila proti silam osi, in pri tem delovati samostojno brez britanske nadrejenosti. OSS je začel z aktivno organizacijo pomoči partizanom že jeseni 1943, kar pomeni, da so bili partizani že takrat *de facto* priznani s strani OSS. Obveščevalne baze OSS in delovanje jugoslovanskih sekcij v Kairu in Bariju so pomembno vplivali na informiranost Anglo-Američanov o stanju odpora v Sloveniji in širši Jugoslaviji. Obveščevalni podatki, ki so se akumulirali v obveščevalnih bazah OSS v Kairu in Bariju, so bili pomembni za oblikovanje ameriške politike v Sredozemlju in na Balkanu, niso pa bili ključni za sprejemanje politične odločitve, koga podpreti v Jugoslaviji. Jugoslovanski sekciji sta s pomočjo emigrantske vlade in nato s pomočjo partizanskih predstavnikov v južni Italiji pomembno vplivali na razvoj odporniških gibanj v Jugoslaviji, tako z vidika organizacije pomoči ter urjenja in pošiljanja ameriških misij v Slovenijo in druge predele Jugoslavije. Sprva je bila vsa ameriška pomoč za odporniška gibanja v Jugoslaviji poslana z letali, v nadaljevanju pa pretežno preko ladijskih pošiljk. OSS je v Kairu in Bariju izuril številne agente, med katerimi so bili tudi Slovenci. Nekatere so kot pripadnike ameriških misij poslali med slovenske in hrvaške partizane, kjer so opravljali naloge radiotelegrafije, šifriranja in tolmačenja, medtem ko so nekateri, predvsem ameriški Slovenci, opravljali naloge šefov misij ali pa so kot inštruktorji urili agente. Tudi oni so dali pomemben prispevek k skupnemu boju proti silam osi, kljub temu da so bili proti koncu vojne in po njej zaznamovani s strani partizanskega vodstva zaradi sodelovanja z Američani.

ACTIVITY OF YUGOSLAV SECTIONS OF THE AMERICAN OFFICE OF STRATEGIC SERVICES (OSS) IN NORTH AFRICA AND SOUTHERN ITALY

Blaž TORKAR

Military Museum of the Slovenian Armed Forces,

Engelsova 15, 2000 Maribor, Slovenija

e-mail: Blaz.Torkar@mors.si

SUMMARY

From the outbreak of the war, the United States strove to establish a modern and efficient intelligence service. First, they founded the Coordination of Information (COI) and subsequently, the Office of Strategic Services – OSS), naming General William Donovan as head of both. Right from the establishment of OSS, Donovan wanted to expand its operations to North African and Mediterranean battlefields in order for the American intelligence service to be able to direct special operations against the Axis Powers in Yugoslavia from there. The setting up of the bases required a considerable amount of effort and negotiation with the British secret services, as they were used to defending their own interests and leading intelligence position in the Balkans and would not permit the

OSS to operate independently in Yugoslavia. Donovan thus established bases in Cairo and Bari, with a Yugoslav section operating within each. The principal tasks of the two sections were to train the personnel to be sent to Yugoslavia, to gather intelligence about Yugoslavia, organise assistance and support for Yugoslav resistance movements and compile intelligence obtained by the OSS from its missions from the occupied Yugoslav territory. Aided initially by the government in exile and later on by Partisan representatives in southern Italy, the Yugoslav sections trained numerous Yugoslavs – many of who were Slovenes – and sent them back to Yugoslavia. These worked as wireless operators, cryptographers and interpreters mostly between Slovene and Croatian Partisans. Some Slovenes, American Slovenes in particular, carried out the functions of mission chiefs or instructors in the Yugoslav sections of the OSS. Although collaborators with the American intelligence service made important contribution to the common struggle against the Axis Powers, they were branded by the Partisan leadership towards the end of the war and after it for having worked with the Americans. Following the Tehran Conference in December 1943, the supply of aid for the resistance movements was directed to support the Partisan movement. Towards the end of the war and with the growth of the National Liberation Movement (NOG) in Yugoslavia, the role of the Yugoslav section gradually diminished. It can be concluded that the activities of the Yugoslav sections in Cairo and Bari significantly influenced the development of resistance movements in Yugoslavia and Slovenia, both in terms of organising aid as well as training and sending the American missions to Yugoslavia.

Key words: Office of Strategic Services (OSS), Coordination of Information (COI), Yugoslav section, intelligence service, Secret Intelligence (SI), Special Operations (SO), Joint Chiefs of Staff (JCS), Cairo, Bari, National Liberation Movement (NOG)

VIRI IN LITERATURA

NARA-M 1642 – National Archives and Records Administration, College Park/ZDA-Washington D.C. (NARA), fond Washington's Director's Office [mikrofilmsko gradivo zapuščine generala Williama Donovana] (M 1642).

NARA-RG 226 – NARA, fond Office of Strategic Services: Record Group 226 (RG 226).

TNA-CAB 122 – The National Archives, Kew-London (TNA), fond War Cabinet and Cabinet Office (CAB), serija British Joint Staff Mission and British Joint Services Mission: Washington Office Records (CAB 122).

TNA-HS 3 – The National Archives, London-Kew (TNA), fond Special Operations Executive (SOE), serija Africa and Middle East Group (HS 3).

TNA-HS 7 – TNA, SOE, serija Histories and War Diaries (HS 7).

- Bajc, G. (2002):** Iz nevidnega na plan, Slovenski primorski liberalni narodnjaki v emigraciji med drugo svetovno vojno in ozadje britanskih misij v Sloveniji. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Bajc, G. (2008):** Anglo-Američani in sabotaže slovenskih partizanov na južni železnici. *Acta Histriae*, 16, 3, 343–358.
- Bajc, G. (2010):** 'Obveščevalni trikotnik'. SOE, češka ilegala in Jugoslavija, 1939–1941: prispevek o tajnem sodelovanju med Britanci, Čehi in Slovenci. *Acta Histriae*, 18, 1/2, 127–150.
- Biber, D. (1985):** Neuspeh neke misije, ameriški podpolkovnik OSS Robert McDowell v štabu Draže Mihajlovića leta 1944. *Borec*, 40, 10, 1065–1091.
- Biber, D. (2011):** Major Francis N. Arnoldy. Šef jugoslovanske sekcije OSS v Bariju. V: Bajc, G., Klabjan, B. (ur.): Pirjevčev zbornik: poti zgodovine med severnim Jadranom in vzhodno Evropo, 465–469.
- Cave Brown, A. (1976):** *The Secret War Report of the OSS*. New York, Berkley Meadallion Books.
- Harris Smith, R. (2005):** *The Secret History of Americas First Central Intelligence Agency*. Guilford, University of California Press.
- Menčak, F. (1999):** Med padalci ameriške službe OSS. *Mladika*, 43, 10, 241–243.
- O'Donnell, P. K. (2004):** *Operatives, Spies and Saboteurs, The Unknown Story of the Men and Women of World War II's OSS*. New York, Free Press.
- Pavlović, G. V (1998):** *Od monarhije do republike: SAD in Jugoslavija (1941–1945)*. Beograd, Clio.
- Roosevelt, K. (1975):** *War Report of the OSS*. New York, Walker&Co.
- Sacquety, T. J. (2007):** *The OSS. Veritas: Journal of Army Special Operations History*, PB 31-05-2, 3, 4, 34–51.
- Smith, B. F. (1983):** *The Shadow Warriors. OSS and the Origins of Americas first Central Intelligence Agency*. Los Angeles, University of California Press.
- Torkar, B. (2012):** *Prikriti odpor. Ameriška obveščevalna služba na Slovenskem med drugo svetovno vojno. Celovec, Mohorjeva založba.*